

תדע שהרי לר"ש ודאי עפר קבורות טהור כדתנן פ"ב מ"ב ואית לי' דין בית הפרס בפ"ח מ"ה.

אות מ"ב ד"ה ולפיכך וכו', וההלכה היתה בתחלה לא על סתם רקב אלא רקבו של כל המת וכו' – נ"ב תמוה מאד דאמר נזיר נ"א, א כגון דאירקב חד אבר וכו' ושם ע"ב אמר היכי דמי דאירקב חד אבר וכו' הרקב כשהוא חי וכו', וכן מבואר בל' התוס' נדה כ"ז, ב ד"ה מלא, דכל שיש תרוד רקב אף שלא נגמר המת רקיבתו טמא, ומה שאמרו בירושלמי הוא לאתר ק"ך שנה שגם הרקב הולך ומתאפר עד ק"ך שנה ועומד על תרודו. עכ"ל.

שם בד"ה ועפ"י הנ"ל בסוף הדבור וצ"ע ג' – נ"ב י"ל דלא החמירו לטמא באהל כמו בארץ העמים, יעוין משנה למלך הל' טומאת מת פ"א ה"א, והא דמטמא במגע ודאי משום עצם כשעורה ור"א בשאלתות כל מה שיש לחוש קחשיב ע"כ.

אות מ"ד ד"ה ולנו וכו' מכאן אמרו שאין מטמאים למתים והיינו משום שנשרפו כו' – נ"ב תמוה מאד, דמה ענין טומאת כהנים למצות קבורה, ולענין טומאת כהנים לא הוי לי' להביא מהתור"כ דסוגיא שלמה היא נזיר מ"ג, ב ואפי' למ"ד שם דמטמא לחסר מ"מ אינו מטמא לתרוד רקב כדאמר שם, אבל לענין מצות קבורה לכו"ע אפי' חסר כדאמר שם א"ל מת מצוה קאמרת כו' ושפיר י"ל דאיכא מצות קבורה אפי' ברקב.

וכן משמע מדאשמועינן דאין כהן מטמא להן מכלל דמצוה איכא, ואע"ג דלענין דין מת מצוה בעינן ראשו ורובו היינו נמי לענין היתר כהנים או לענין קנה מקומו, אבל מצוה מיהא איכא גם בכזית נצל ותרוד רקב כי כל זה בכלל יקרא דשכבי.

והא דלא טמאו אלעזר ואיתמר ע"י רמב"ן דה"י דינן כמשוחים אלא שהיו נדב ואביהוא כמתי מצוה שאין ישראל נכנס לפנים להוציא טומאה במקום שיש כהן, והכא לא חשבו משום זה למ"מ, כיון דאם אין כהנים נכנסים לויים, כל זה מבואר ברמב"ן שם, ומשמע מל' רמב"ן דכה"ד ה"י רשאי ליטמא, או שה"י גופן קיים או שלדן קיימת סגי לענין טומאת קרובים ע"כ.

אות מ"ז ד"ה ולענ"ד כו' והוא תמוה מאד – נ"ב כל דברי תורה עניים במקום זה ועשירים במקום אחר וכשדנו בקבר האסור בהנאה הוא ע"פ ההלכה שנתפרשה בהל' קבר, וזה מהדברים היותר מצוים בכל הפוסקים ומה יושיענו אי של רבים אסור אכתי אסור לא נתפרש לא בגמ' ולא בשו"ע דאיירי בשל רבים ובערובין ל"א, א מבואר דבקבר יחידי איירי כמש"כ רש"י ותוס' שם.

בריש אות מ"ח לפי"ז נמצא שיש במשמשי מת שני דינים – נ"ב דין צדקה הוא נלמד, מקרא דבפיך וכולל כיון צדקה כיון גמ"ח כיון כל המצות וכמש"כ הר"ן נדרים

ח, א ד"ה עליו, ובכלל זה אי התפיש ממון לדבר מצוה קנוי הממון למצותו, אבל בקבורת המת לא יתכן דין התפשה אלא בכבוד מיותר שאינו חייב בו, כמו זילוף ודימוס, אבל עיקר קבורה שהוא מצוה חיובית אי נוטל עפר קברו ומגלהו עובר משום כבוד המת שנתחייבנו בקבורתו וגם גוזל הדבר שהותפש למצוה זו, ומיהו לא יפול על איסור זה שם איסור הנאה, שאין הנאתו אסורה, דאחת היא אם השחית דרך השחתה או שנהנה. ואם לא פגע בכבודו של מת אף שנהנה אין איסור, כמו ישב על קברו או הניח שם ערובו, וזה אין אסור אלא מגזיה"כ.

ודוקא בקבר של בנים בין שהמת בקבר ובין שכבר נפנה, בין דיחיד בין דרבים, ואין חלוק לעולם בין בנו לאחר בכל הני איסורים, אלא במותר המת שלא נתכוננו מתחלה לזילוף ודימוס, ולכך נקרא מותר כזה, לת"ק נבחר לו למת בתקנת המת מיתור כבודו, ותקנת בניו העניים קדם, וזהו המוכרח במצותו, והנהנה במותר לא עבר משום נהנה באיסורי הנאה אלא שגזול ממון של הדיוט, ואם נהנה ולא פגם מותר, ואם פגם חייב לשלם ליורשין, שאין כאן מעות של צדקה שנתנו להנות לבנו ולא לאחר, שהאסור אסור לכל והמותר מותר לכל, אלא שיש כאן ממון הדיוט של בעלים מיוחדים. ע"כ.

שם ד"ה ולפי מ"ש וכו' דהנה ברור כו' – נ"ב כתוספ' מבואר דדברי רשב"ג לענין שמותר לפנותו ואין לו תבוסה והובא בר"ש פט"ז מ"ה ומבואר דאין לו גם קנין צדקה לרשב"ג.

שם ד"ה אולם לפימ"ש כו' – נ"ב הטעם הוא שאין רצונו להתבזות בגבוי צדקה בשבילו למען כבוד הזילוף וגם הם לא גבו לזילוף אלא שנתותר ובדיעבד נבחר לו הנאת יורשיו, משא"כ בכבוד המוכרח לו שהעדרו בזיון.

שם ד"ה כללם של דברים כו' ולא דמי למעות שגבו למת כו' – נ"ב מי שהזמין קבר למת שאין לו קוברים ודאי הוי בכלל צדקה גם לרבא וא"צ קנין וגב"י אלא הוי בכלל בפיך, רק אם נזכר במק"א מותר לרבא ע"כ.

שם ד"ה וצ"ע כו' שאפשר הם אסורים מטעם קנין המת – נ"ב נראה דכל העפר שעל הקבר הוי צורך לו ומגין על קברו וכל שפוחת הגנתו הר"ז גוזלו, וכבר זכה בו מדין צדקה, וההיא עובדא דרב החזירו אח"כ עפרו או נתנו עפר אחר במקומו ואין כאן משום גזול, אלא משום איסור הנאה ואי מיירי בגזול שפוחת כסויו כי הוי קרקע עולם נמי אסור, ואין מקום לתלות איסור גזל באיסור הנאה, ואי נוטל כסוי המת הצריך לו עובר משום בזיון שנתחייב על כבודו לקוברו וגם גזול ממון עניים ע"כ.

באות נ"ב ד"ה היוצא לנו כו' או להתיר המקום בהנאה כו' – נ"ב אחרי שהעפר אסור משום שהוא צורך המת ע"כ דחשיב העפר בקבר למוהל והמוהל הוא חלק של

שם. קושיא מסנה' דמנ"ל דמשום מצוה לקיים מותר לבזות שאר המתים.

ולכאורה ל"ק כלל. דכשמפנין משום דמתחלה התנו, או מצוה לקיים וכו', הרי הידעינן דלא משום שאן רוצים להניחם אצל אלו הוא ואין כאן בזיון מעיקרו. ואין נפ"מ מפני מה צוה המת כן, כיון דאנן מפנין רק מפני שמצוה לקיים. משא"כ בסנה' מה לי אם צוה המת כן, כיון שסו"ס רואין שהוא נרקב ונבקע, והוי בזיון גם לקרוביו, ומפני דברי המת אין רשאי לבזות אחרים.

שם. לענין קבורתו של יוסף.

¹²³⁴⁵⁶⁷

לפי דרז"ל ה' ארון יוסף מושקע בנילוס, ולא בבית הקברות נויש לדקדק בל' הכתוב ויישם בארון במצרים, אם הוא לאפוקי א"י, ודלא כיעקב, או ארץ גושן ששם ה' מושב בנין. וטפי ה' להביא רא' להיפך מעצמות השבטים שהעלו עמהם ג"כ, ע"פ דרז"ל (והא דאמרו בכ"מ נושאי ארונו של יוסף דוקא, מפני דיוסף מפורש בקרא), אף דלא מצינו דישיביו.

שם. "הרוצח בודאי נקבר בין שאר וכו' דרק למומתים" וכו'.

ביכמות אמרינן למאי נפקא מינה לקבור בין רשעים חמורים, דרק בית הקברות מיוחד לא ה', אבל בין שאר המתים ג"כ לא היו נקברים. והרי לא נתכפר לגמרי עד סוף זמן הגלות — עונשו בעד חטאו, דזה הוי כשמת כה"ג ומוציאן עצמותיו, שגם במיתתו הרי מפשרטי' דקרא משמע דקבורתו זהו המשך לגלותו שם תהא דירתו וכו' קבורתו וכו'. ומצינו כפרה גם לאחר מיתה וכמו גירר עצמו אביו כו'.

אות ה'. לענין ראיות הגר"א.

לכאורה בקל יש לחלק. דערי מקלט ל"ג לקבורה ושאינו רוצח דקבורתו הוי המשך לגלותו כנ"ל. משא"כ כשמת כה"ג ונפסק הגלות הרי גם עליו חל האיסור דלא לקבורה וכו' ולכן מחייבין לפנות.

אות ח'. "אמאי אמרינן שם דאי אמרת משום בזיונא" כו'.

מה שכתב דמשום מצוה לקיים מחייבים לבזות הוא תמוה! ובשלמא לענין פנוי שאני דאז לא הוי בזיון במעשה היורשים דהוא עשה שלא כהוגן.

שם. בביאור דברי הרמב"ם בהל' אבל פי"ב ה"א.

ע"כ דהרמב"ם ל"ל גירסת הילקוט לפי פ' בעה"מ. דפסק בהל' סנהדרין פט"ו ה"ז ה"ח וז"ל "ואם לן עובר בל"ע וכו' ומ"ע לקבור את כל הרוגי ב"ד וכו' ולא הרוגי

גופו ודאי צריך להביא המוהל למקום שגופו קבור, שאין כבוד הקבורה כב' מקומות כדאמר בירושל' נזיר פ"ז ה"א, תקברנו כלו ולא מקצתו ע"ש בקרבן העדה, וזהו עיקר דין תפוסה, דעיקר מצות קבורה הוא בתחלה בכל הגוף ואח"כ בליקוט עצמות, אבל רקבו הוא כבוד מהודר וראו חכמים להגדיר פעמים שחייבוהו ופעמים שפטרוהו, כפי שקול דעת תורה ברוח קדשם, וכל שחייבוהו חייב לקבץ את העצמות והתפוסה בהנאה, ומה בצע לנו במה שיאסר התפוסה בהנאה, ומה יחסר לו אם יניחו עליו את הערוב, אלא חפצו במנותתו בקברו ולא שיפזרו את עפרו בחרישה וחפירת בורות וכיו"ב, ואף אם ינוח בשלום רצונו בקבוץ עפרו על עצמותיו, ולכן אין חלוק בדין תפוסה בין זמנם לזמננו ואין ללמוד דין מהשמטת טנש"ע, שלא סמכו הטוש"ע מעולם להורות לנו מתוך השמטתם, אדרבה אם ה' דעתם להורות לנו שנשתנה הדין לא היו משמיטים אלא היו מפרשים, והרבה דינים שאינם כ"כ מצוים השמיט בשו"ע אף שהטור הביאם, והרבה שהשמיטם גם הטור, ודי לנו במה שפירשו, ואין בכח אנושי בזמננו לדעת ד' חלקי שו"ע על בורין. עכ"ל.

מכתב חמישי: מאת אדמו"ר מנחם מענדל

¹²³⁴⁵⁶⁷

שניאורסאהן מלויבאוויטש

¹²³⁴⁵⁶⁷

והוספנו הערות אלו מה'רשימות' שיצאו על ידי מערכת "אוצר החסידים" חוברת קב"ד קכ"ח. ושם באו גם פיענוח, תיבות קישור וצינוי מראי מקומות שנערכו ע"י המו"ל.

טבת. פ"ח. ברלין.

אות ב'. לענין קבר "שלו".

יש להעיר דע"פ פשוט זה ה' טעמו של אאע"ה שרצה שעפרון ימכור לו את מערת המכפלה (מלבד הדרשות שידע שאדה"ר קבור שם וכו').

אות ד'. לענין תקנת רבן גמליאל.

תחלת התקנה לכסות פני הענים, הוא מפני שפניהם מושחרים והוי כמו נרקב (סנה' מ"ב, דהוי בזיון לו ולקרוביו. ולכן א"א לגלות פני הכל, והוצרכו לכסות גם פני העשירים, כדי שלא לבייש העניים החיים, כדאיתא בשו"ע יו"ד (שנ"ג, א'). ובכלל כל התקנות שם בברייתא הוא בשביל החיים.

וגם לענין תכריכין, לכאורה הפשט הוא דשלא יהי קשה הוצאת המת לקרוביו, נהג ר"ג קלות ראש בעצמו. ובמאמר המוסגר מצייר עד כמה היתה קשה עליהם עד שהיו מניחין ובורחין.

ב"ד בלבד אלא כל המלין מתו עובר עליו בל"ע הלינו לכבודו וכו'.

והנה ש"מ דלהרמב"ם מ"ע לקבור הרוגי ב"ד — דלכאורה פשיטא דכונתו הוא בקרקע ולא בארגז — ובשאר מתים אין אלא ל"ע [דדוחק לומר דלשון המשנה נקט, ולכן לא הוסיף מלה אחת "ומ"ע, אף שנתן עי"ז מקום לטעות] — ואין להקשות דא"כ הול"ל ה' זו דכל המלין קודם ששנה הדין דמ"ע, דלא קאי אשאר בנ"א. דבתחלה סיימי' לדין הרוגי ב"ד ואח"כ תני דין שאר בנ"א. ועוד דאז אפשר ה' לטעות דהלינו לכבודו קאי גם אהרוגי ב"ד.

ובאמת מה שבהרוגי ב"ד א"א הלינו לכבודו אף כשנטלו מן העץ, אפ"ל דהרואה אותו אף מושכב על הארץ יאמר מפנ"מ מת מפני מי שבירך וכו'. והוא ע"ד דאמרינן גבי בהמה הנרבעת שהורגין אותה וכן גבי אתוננו של בלעם (ואולי מטעם זה אמר קרא דקברינן גם לעץ ויש לעיין בסודר דגבי מיתת חנק). ולכאורה חלוק בזה בין מתניתין דאמרה "מפני שבירך" וברייתא "יאמרו המלך תלוג" דלפ"ז מונח על הארץ שאני ואין ל"ע. וצ"ע.]

ולגירסת הילקוט ישנה מ"ע גם בשאר בנ"א. ואף אם נדחוק ברמב"ם שגם מ"ע יש בכל בנ"א ע"כ ל"ל לרמב"ם גירסת הילקוט. דא"כ מנ"ל קבורה בארץ להרוגי ב"ד, כיון דקבור מפרשינן בארגז, — ובאמת לפי הסברא דארגז, צריך להבין מאי קס"ד להקשות מוספדו לו כל ישראל וקברו (אף דשם כתיב יבא אל קבר) ומולא יקברו (וא"ל דדייק מועל פני האדמה דדילמא מדגיש בקרא דיהיו לדומן ע"פ האדמה ולא בארגז) — ובארץ הוא רק רמז לפי בעה"מ.

ובילקוט אר"י מנין למלין הרי קאי אמתניתין ולא זו בלבד ונצרכא ילפותא ואמר מדכתיב לא תלין נבלתו וישנו איזה רבויא בקרא (אפ"ל מדאמר "נבלתו" ול"ק "לא תלינו", דמשמע דכל היכא דיש "נבלה" לא תלין) מנין שעובר אף בעשה — ומדאמר בלישנא דלעיל משמע דגם בזה מחפש ילפותא על שאר בנ"א — ת"ל קבור "תקברנו" מיותר. וא"ד רמז וכו' ת"ל כי קבור — ועוד לא ידעינן קבורה וע"כ דא"ל סברת ארגז — ת"ל תקברנו. וא"כ לא ידעינן עשה בשאר בנ"א. ומתקברנו ילפנן קבורת קרקע בהרוגי ב"ד ובשאר בנ"א הוי רק רמז, בכנ"א מהרגב"ד. ור"י מדבר רק בשאר בנ"א.

ובאמת לולא דברי המל"מ אפ"ל דאף דאמרו בלשון "רמז" בכ"ז חיוב גמור הוא ואפשר לומר גם "מצוה" עבודה זרה. וכדמשמע קצת גם מלשון הר"ן [ונקרא זה רמז משום דאפשר לדחות דחויא בעלמא דתקברנו ל"ל אברל הדין דין אמרת (וברש"י דרק לגוי ל"מ לי)].

וצריך לחלק דאם מרבינן שאר בנ"א הוי דרשה גמורה ואם ק"א הוא רק רמז. דשאר בנ"א הרי כתוב בקרא ב"פ

דצריך לקבור ולכן דרשינן דקאי אתרי מיני בנ"א: הרוגי ב"ד ושאר. אבל ק"א ל"מ לרבות דמ"ל אם יהי' כתוב ב"פ מלת קבר כיון דפי' גם קבורה בארגז (והרכה פעמים מצינו דברים כה"ג. מ"מ) ואז אתי דעת הרמב"ם כל"ב בילקוט.

ולגירסת הש"ס אין עשה בשבנ"א דאין אלא רבוי חד דתקברנו ולא מרבינן אלא ל"ע דהוא ברישא דקרא. ודוחק קצת, כי יותר קרוב לומר שקאי אבור שהוא מ"ע.

אות י'. הא דנשמטן עולה ואינה יורדת ונתעכל הבשר. תלוי ג"כ באופן הקבורה וכדמוכח מעובדא דב' רוחות מספרות וכו' מחצלת של קנים וכו' לשנה הבאה וכו'.

שם. חרדה.

בכלל ישנה ג"כ לחרדת יוה"ד הגדול והנורא. וגם לפעמים מתחילים לדנו לאחר זמן, וכדאמרינן מוטב דלידייני' (ובקדיש, ר"ל, הוא מפני דאסור לכן להחזיקו לרשע, שמפ"ז אומר רק יא"ת. ועוד דא"כ אין לדבר סוף, דמי עמד בסוד ד').

אות כ"ד. דחית הראי' מיעקב שסו"ס לא ה' נקבר בין בניו דעצמות השבטים ג"כ העלו.

ואינה דחי' דאפ"ל שאם ה' יעקב נקבר במצרים עאכ"כ שהם היו נקברים שם.

ענף שמיני. לענין עפרא מקברי' דרב דהוי קרקע עולם. צ"ע דבעת חפירת הקבר תלשוהו ונאסר. ודוחק לומר דהוי מקפידין לקחת מן הצד.

אות נ"ה. "בדפנות הבור ל"ע שום מעשה".

צל"ע לענין שבת דצה שלפה דחשיב מזיז העפר שמן הצד, א"ל שהוא עפר תיחות [חק תוכות גט וסת"ם].

אות ס"א. "יכול לאסור כל כדור הארץ" ^{הא"י}
צל"ע בב"ב (י"ז,ב) שעור בור ודפנותי'.

שם. מש"כ דא"א לחלל בלי דפנות צ"ע, דרק בית קבול א"א בלי דפנות.

מכתב ששי: מהגאון הרב נפתלי צבי טראפ
זצ"ל ראש ישיבת ראדין וחתנו הגאון ר' ברוך
יוסף פיבלואן

[נדפס בספר "חדושי בעל שרידי אש על הש"ס" נספח
ו' עמ' תקצ — המערכת]

בע"ה אור ליום ד' כ"ז טבת תרפו ראדין

א"כ ידי"צ הרב הגאון כליל המדעים ד"ר מר יחיאל
יעקב נ"י ווינבערג

אחר כך לפנותו.

באות ח' הביא דברי שו"ת תפארת צבי סי' ס', וסתר דבריו מגמרא דסנהדרין, ונראה דלא קשיא דהתם בא לגרום בזיון לאחרים בלי כבוד לעצמו, אבל אם בא לכבוד עצמו על ידי זה, אם כן במדה שרוצה בכבוד זה, הרי יש לו בזיון במה שאין מקבל הכבוד שרוצה בו, ולכן אין עליו להתבזות מפני בזיון אחרים.

שם. הביא כתר"ה דברי הר"ן בחידושו לסנהדרין, והנה זה מכבר שדנתי שלפי דעת הר"ן דעצם ענין הקבורה שייך גם בארגז ומרבי' תוספת דין בקבורה להטמינו בקרקע, אם כן יש לעיין דאפשר דקרקע לאו דווקא אלא כל שיש בו משום הטמנה, וכגון בקובר כים או בנהר (ופשוט דמצות קרקע דלאו מעיקר דין קבורה ודאי לא קיים, אבל כבר כתב שם הר"ן דדין זה אינו מעכב בקבורה).

אולם מהמבואר בשו"ע דמקום שאינו משתמר מן המים מותר להוציאו משם, הרי משמע דלא שייכא קבורה במים, אולם שאני התם דעל ידי המים יסתר הקבר ודמי למקום שאינו משתמר מפני ש? עכ"ל ואכמ"ל בזה.

שם. אף לפי דעת הדר"ג שליט"א בביאור דברי הרמב"ם עדיין קשה, דאין הכריע הרמב"ם שהוא משום בזיונא וממילא אי אפשר לו להפקיע המצוה, שהרי הוא איבעיא דלא איפשיטא בגמרא. וצ"ע.

באות י' בהערה. צל"ע בראיות התפארת צבי, דכיון דכרסו מתבקע אם כן נמצא דאין כאן כבוד להוציאו לקבורת אבותיו, כיון שבהוצאה זו גופא יתנוול ויתכזה ובטל הכבוד שבדבר, אבל בחרדה, אף דיש לו צער של חרדה, אבל מכל מקום יהא כאן גם הכבוד של קבורת אבותיו.

בענף השלישי. הנה מדברי האור זרוע שהעתיק הדר"ג שליט"א מבואר דאיכא תרי טעמי באיסור הפיגוי: א. בזיון. ב. צער הטלטול ואינו נקבר במהרה. ואם כן בקברוהו על מנת לפנותו לו יהא דאין כאן משום בזיון, אבל במה בטל צער הטלטול, וצ"ע.

סימן קא

בענין הנ"ל

ב"ה

כבוד הגאון המפורסם מהר"א ציפערשטיין

שליט"א ר"מ בישיבת רי"א

שלום וברכה

ימים רבים הייתי חוץ לעיר מונטרה ובשובי מצאתי גל של מכתבים ובתוכו מכתב הדר"ג ורצייתי

אחדש בהדרת כבוד וברגשי אהבה הנני נותן לו את תודתי על אשר שכבדני בספרו היקר. שעבודי להשיבה כמצב בריאות לא מתוקן לא יתנני כעת לעיין בספרו בכדי לבקרו ולהעיר עליו. אמנם אקוה לקחת לי פנאי לעיין היטב בו ואתו הסליחה.

ידידו עוז המכבדו מאד כערכו הרם

נפתלי צבי טראפ

מתכבד אני גם אני לדרוש את שלום כת"ר. לא הספיקה לי עוד השעה לעיין במחברתו היקרה. ולפי שעה עברתי עליה רק דרך העברה בעלמא. והתענגתי על דבריו היקרים.

ברגשי ברכה ותודה הנני ידיו מכבדו ומוקירו מאד

ברוך יוסף פיבלזאן

לא אמנע מלהודיע בזה מה שעוררתי על דבריו דכיון דערי מקלט לא נתנו לקבורה רק לרוצח לא שייך לחשוש לבזוי שאר המתים — כיון דשנינו במכות י"א: נגמר דינו בלא כ"ג, וההורג כ"ג וכ"ג שהרג אינו יוצא משם לעולם, וא"כ כמובן דגם אם מתו אין מוליכין עצמותיהן, וא"כ שוב שייך לחשוש לבזוי שאר המתים הנשארים [וראה להלן סי' ק"א אות א'].

מכתב שביעי: מאת הגאון הרב מרדכי גיפטר

[מכתב זה נוסף במהדורה זו]

באות ב' הביא דברי החתם סופר דהמוכר לקבר יש בו משום מכירה לצמיתות כיון דאסור לפנות הקבר — וצ"ל עיון גדול דהרי [?] הוא רק בגדר איסור פיגוי לבד, אבל פשוט הדבר שבעלות הממון אינה של המת. ו[?] בעלות הממון שפיר יש חזרת יובל, ואין כאן מכירת צמיתות.

באות ד'. בטעמא דמהניא צואת המת במקום דאיכא בזיון לאחרים, ה' נראה דכיון דרוצה המת בכך אם כן בזיון הוא לו אם אינו מקבל קבורה שרוצה בה, אלא דמאי עדיף בזיון ידידיה מבזיון דמת חברה, ואם כן שב ואל תעשה עדיף, ובזה אמרין דמהני טעמא דמצוה לקיים דברי המת להעדיף בזיון ידידיה מבזיון דחברה. ולפי זה אין להוכיח מההוא דסנהדרין נגד סברא זו, דשאני התם דאיכא מצות עשה דקבורה, ועל פי הסברו של כתר"ה שליט"א לקמן.

שם. בהוכחת הכנסת יחזקאל מקרא דפרשת בשלת, תמיהני דכמו דאין סהדי דאדעתא דהכי לא קנה, כמו כן אין סהדי דאדעתא דהכי לא השביע.

באות ד' בסופה. אכתי דחיית החתם סופר קיימא בדוכתא, דכיון דגלי קרא דפסקה חובת גלות, אם כן בסתמא ידעין דמעיקרא קברוהו על מנת לפנות, אבל מניין למידק מזה דגם בקברוהו שלא על מנת לפנות מותר

לכתוב לו מיד. בינתיים חליתי מהצטננות ועכשיו שהושפרה ב"ה בריאותי אני ממהר לכתוב לכת"ר ולהודיעו כי שמחתי מאד במכתבו ולעונג הוא לי להשתעשע עמו בד"ת, כי את שמעו הטוב שמעתי זה רבות בשנים וידוע אני לכבדו כראוי לו.

א

ועל השגתו עלי שעשיתי שלשה גאוני עולם לטועים ח"ו בגמרא מפורשת — כת"ר הפריז על המידה. השגתי היא רק על הג' כתב סופר, שהוא מדבר על פינוי מבית הקברות, ולא על הגר"א והחת"ס שהם מדברים על פינוי סתם ולא על פינוי בית הקברות.

ואשר להשגתו ממשנה מפורשת (מכות י"א, ב) באמת עמדתי מעצמי על משנה זו שנמצאת בסוגיא זו שעסקתי בה, אלא שבשעת כתיבה חשבתי שזה הוא מקרה רחוק שהרג כ"ג או שכ"ג הרג וא"כ אין להביא רא"י ממכות י"א, שאפשר לומר דהברייתא מיירי שלא נמצא שם כ"ג שהרג או שנהרג, ועכ"פ הי' להכתב סופר להעיר ע"ז.

והנה קונטרס זה [פינוי עצמות מתים, נדפס בסימן הקודם], שהולך ונדפס בהפרדס, נדפס כבר בירחון ישורון, שיצא בברלין בגרמנית עם הוספה עברית, ואח"כ יצא בהוצאה מיוחדת ונשלח לכל גדולי הדור והם כבדוני בהערותיהם ובתוכם גם הגאון בעל חזו"א ז"ל בהיותו גר בוילנא [נדפס לעיל מכתב רביעי]. אח"כ כתבתי עוד תשובה בענין דומה ובעצמי כתבתי שיש לתרץ דברי הכת"ס כפי הערת כת"ר.

וזכרני כי הגאון ר' נפתלי טראפ ז"ל וחתנו הגאון ר"ב פייבעלזון [נדפס לעיל מכתב ששי] כתבו לי מכתב תודה והעירו ג"כ כהערת כת"ר ואני כתבתי להם שבלא"ה אין רא"י מברייטא זו. לפי שחשבתי כמו כת"ר, שהבי"ד מחויבים לסלקו מעיר מקלטו אחרי מות הכה"ג וא"כ אין רא"י שמותר גם לפנות אדם אחר. ותמוה לי, שכת"ר שאחז ג"כ בסברא זו, שבי"ד מחויבים להעבירו מעיר מקלטו ומ"מ חיזק הרא"י שמותר לפנות, מגמ' זו?

ב

והנה כת"ר הקשה על הגמ' (מכות י"ב, ב) דמתמה על ר' אבנה דלא הי' בית הקברות בערי

מקלט — מהמשנה, ולא הקשה מהברייתא: וקוברין שם בעיר מקלט, דמוכח שקוברים כל הגולים ולא דווקא הורג כ"ג וכ"ג שהרג. ותירץ לחלק בין קבורה זמנית, דלאו שמה קבורה, לבין קבורה עולמית — יעי' נא בפירוש ר"ח, שהוא מפרש אינו יוצא משם לעולם לא לעדות מצוה וכו' על כהן גדול, שהוא גורס אינו יוצא לא לעדות וכו'. אבל הגירסא שלנו ואינו יוצא בוי"ו וקאי על כל רוצח שגלה. וע"ז מסיק במשנה: שם תהא קבורתו. וכן משמע בספרי. והקושיא באמת מכל רוצח שנקבר שמה. ומשני: רוצח שאני דגלי ב"י רחמנא, שיש חיוב לקבורו שם.

ומה שכת"ר מביא רא"י לדעת הדברי מלכיאל שיש חיוב להניחו שם, מקושיית הגמ' שמקשה משם תהא קבורתו ולא מקשה משאר רוצח — זו רק לסברת כת"ר, שהמשנה מיירי בכ"ג שהרג, אבל לפי הגירסא שלנו הקושיא באמת מכל רוצח. אדרבא, בזה יש להסביר קושיית הגמ'. דלכאורה מאי מקשי וכי לא ידעי שהמשנה סומכת על הדרשה דשמה וכבר עמד על זה הריטב"א ע"ש.

ולחנ"ל מיושב, שהמקשן סבר שיכולים לפנותו כשמת הכ"ג, אבל אינם מחויבים לפנותו, ומותר להשאירו שם, כסברת הגרי"מ חרל"פ ז"ל, וא"כ רא"י מכאן דנתנו גם לקבורה, וע"ז משני: רוצח שאני שהתורה התירו לו. ועדיין לא הספקתי לעיין בבית זבול לראות ראיותיו לסברתו שאין חיוב — אלא היתר — להניחו שם.

ג

ומה שחידש כת"ר, שהמצוה היא רק על ביי"ד ולא על הרוצח ובה תירץ קושיית האחרונים על הדין שאינו יוצא לשחוט את פסחו, אמאי לא דחי עשה דפסח וכו' לעשה דגלות — יש לי להעיר, שלפיי"ד כת"ר אמאי מחלקים בגמ' בין יצא בשוגג — שגולה, לבין יצא במזיד — שנהרג.

ועי' ריטב"א שפירש ששגג במעשה, שסבר שהוא בתחום או שגג בהוראה, ואם נימא שהוא אינו מחויב כלל לשבת בעיר מקלטו מ"ש לחלק בין שוגג למזיד, הרי הוא אינו מחויב לשבת בע"מ? אולם עי' ברמב"ם הל' רוצח פ"ז ה"ח, שכתב: "הגולה שגלה לעיר מקלט ... ואם יצא התיר עצמו

סימן קב

העתקת בית קברות ישן לבית קברות חדש

ב"ה, יום ב' י' בשבט תרצ"ו
לכבוד ידידי הרב הג' המפורסם מהר"י קארלבאך
נ"י אבד"ק אלטאנא, המבורג

ע"ד שאלת הרב ד"ר לויפהימר בעיר עמס:

א. אם מותר לפנות עצמות המתים מבית הקברות הישן שאינו משומר עוד לבית הקברות החדש — על שאלה זו יש להשיב בחיוב, שמותר לפנות, כמובא ביו"ד סי' שס"ג סע' א' ואין צורך באריכות, שזה פשוט.

ב. אם צריך לקבור כל מת בקבר מיוחד או מותר לקבור כל המתים בקבר כללי — בודאי שאסור לערבב את העצמות, אבל אם אינו מערבם מותר לשימם בקבר אחד עפ"י האופן שכתב החת"ס והובא בפתחי תשובה יו"ד סי' ת"ג ס"ק א' ועיין בשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' שנ"ו. ויש להאריך בזה הרבה, אלא שלמעשה יש לסמוך על החת"ס הנ"ל דלא בעי ריחוק של ו' טפחים וסגי במחיצה של עפר. ועיין במשמרת שלום אות הפסק.

ג. ע"ד המעות של הבית הקברות הישן — אין שום שאלה שהקרקע אינה נאסרת בהנאה, כמבואר בסי' שס"ד. וז' טובי העיר יכולים למכור את הבה"ק הישן ולהוציא את הכסף לכל צרכי צדקה.

ד. ע"ד המנהגים בשעת ליקוט העצמות — מבואר בסי' ת"ג. ועיין בפתחי תשובה שם סק"א בשם החת"ס.

כל הנ"ל הוא מצד ההלכה, אבל למעשה אני מסכים לדברי ידידי הרב ד"ר קליין שליט"א מפ"ק, שצריך להתיישב בזה. שהרי יש לחשוש שהעכו"ם יגרמו לנו שנפנה כל בתי הקברות וכבר כתב החת"ס בח"ו מתשובותיו בסי' ל"ז [והבאתיו למעלה בסי' ק' אות כ"ח], שבמקום חשש כזה אין להתיר את הפינוי. לכן עצתי למנוע מזה מטעם

למיתה" ועי' באור שמח ובקריית ספר, שביארו שהרמב"ם נתן טעם למה הוא נהרג. וא"כ יש לחלק בין מזיד שהתיר עצמו למיתה, משא"כ בשוגג שסבר שאינו נהרג. אבל הוא גופה קשה, מדוע נאמר שהתיר עצמו למיתה, והרי יצא לעשות מצוה? וכבר דברתי מזה בספר יד שאל בהערותי למאמרו של הגר"מ שטרנבוך, עמ' שע"ז [נדפס לעיל בסימן ל"ד הערה י"ב].

ובקושיית האחרונים, מדוע אינו יוצא לשחוט את פסחו ואמאי לא דחי עשה דפסח לעשה דגלות — תמיהני, הרי מעמיד את עצמו בסכנה שגואל הדם יכול להורגו. אלא שקשה כנ"ל, אמאי יכולים להורגו אם יצא לעשות מצוה? וע"כ צריך לומר, שזו גזירת הכתוב, שם תהא דירתו, וכשם שאינו יוצא לעדות נפשות, שיש בה מצוות פקוח נפש לכלל ישראל (וכבר תמה בזה בתפארת ישראל למשניות) משום גזירת הכתוב, כך אינו יוצא לעשות פסחו.

ד

ומה שכתב באו"ש שאין לאדם להכניס את עצמו בספק סכנת נפשות כדי להציל חיי אחרים — יש לפקפק בזה, כמו שהעליתי בספר יד שאל, שם. וראיתו מהרמב"ם, שכתב: ואם יצא התיר עצמו למיתה אינה מכריחה, שיש לפרש שהוא דיבור בפני עצמו ואינו נתינת טעם למה שאינו יוצא.

ועי' ביומא פ"ה, ב בשם ר"י: ל"ש אלא להמית, אבל להחיות אפילו מעל מזבחי, שפקוח נפש דוחה עבודה. וקשה, אמאי אינו דוחה מצות עשה דשם בשביל פקוח נפש דרבים, ולפי המכילתא וכן להרמב"ם יש למזבח דין קליטה כמו ערי מקלט. ובע"כ צ"ל, שהגמ' שלנו פליג על המכילתא וסוברת שאין למזבח דין קליטה, אלא שאין מפסיקין את העבודה, כמו שאמר אב"י במכות י"ב, א. ובמק"א הארכתיו בזה.

יחיאל יעקב וויינברג